

Beata Mroczkowska

Z myślą o naszym bezpieczeństwie

Świat, w którym żyjemy, ciągle serwuje nam powiększającą się listę wyzwań cywilizacyjnych i społecznych. Gwałtownie wzrasta liczba czynników powodujących bezpośrednie zagrożenie życia i zdrowia człowieka. Wydłuża się też lista zagrożeń dla środowiska naturalnego i kulturalnego człowieka. O tym wszystkim dowiadujemy się bezpośrednio ze środków masowego przekazu. Jednak w informacjach na ten temat przerażający jest fakt obojętności i bezczynności świadków zdarzenia, często wynikający z braku podstawowych umiejętności udzielania pierwszej pomocy i nieznajomości zasad zachowania w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia człowieka. Bezpieczeństwo, indywidualne i zbiorowe, jest jednym z najważniejszych aspektów życia. Skala zagrożeń zmusza więc państwo do jak najszybszego rozpoczęcia edukacji w tym zakresie. Takie postępowanie jest racjonalne i słuszne. Przynosi też wymierne efekty społeczne. Bezdiskusyjne jest to, że pokój nie jest wartością daną na stałe, że o jego istnienie trzeba zabiegać. Zagrożenie wojną jest zawsze realne, ale na szczęście już nie tak bliskie i bezpośrednie jak dawniej. Obecnie żyjemy w atmosferze komfortu psychicznego, poczuciu normalności i bezpieczeństwa, dlatego w edukacji dla bezpieczeństwa omawiane są przede wszystkim zagrożenia czasu pokoju. Przygotowanie społeczeństwa do przeciwdziałania różnorodnym zagrożeniom nie może być traktowane wyłącznie jako zadanie dla straży pożarnej, policji czy wojska. Nie może być również pozbawione celowego i planowego charakteru oraz systematyczności oddziaływań. Dlatego zagadnienia ratownictwa i obrony cywilnej powinny być uważane za ważny składnik edukacji.

Wyzwania te podjęła reforma systemu oświatowego. Edukacja dla bezpieczeństwa to nowy przedmiot, który wchodzi do szkół. Już od 1 września 2009 roku zastąpił w gimnazjum ścieżkę edukacyjną obrona cywilna, a w szkołach ponadgimnazjalnych od roku szkolnego 2012/2013 zastąpi dotychczasowy przedmiot przysposobienie obronne.

Najbardziej efektywnym sposobem radzenia sobie z różnymi zagrożeniami występującymi we

współczesnym świecie jest kształcenie dzieci i młodzieży pod tym kątem podczas całego systemu edukacji, począwszy od pierwszego etapu kształcenia. Po zakończeniu szkoły młody człowiek powinien wejść w dorosłe życie przygotowany nie tylko do spełniania obowiązków zawodowych, ale także do zapewnienia bezpieczeństwa sobie i innym. Warunkiem, że będzie on odpowiednio przygotowany do wypełnienia tej funkcji, jest praca dobrze przygotowanego nauczyciela i odpowiednio dobrane i realizowane treści programowe.

Wiedza bazowa z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa jest zawarta w podstawie programowej dla wszystkich typów szkół. Nakazuje ona uwzględnić te treści w szkolnych programach nauczania i wychowania na każdym etapie. Zadaniem nauczyciela w procesie kształcenia jest branie pod uwagę lokalnych warunków i zagrożeń, które są najbardziej realne w danym środowisku, gdyż społeczność lokalna musi być przygotowana organizacyjnie, technicznie i psychicznie do sprostania każdej sytuacji zagrożenia, ograniczenia jego skutków i zapewnienia warunków przetrwania ewentualnym ofiarom.

Głównym celem edukacji dla bezpieczeństwa jest nauka pierwszej pomocy. Jego podstawą jest stopniowe szkolenie, od pierwszego do czwartego etapu. Najistotniejsze tematy są każdorazowo na kolejnym etapie przypominane, a na wyższych szczeblach kształcenia odpowiednio bogatsze i bardziej uszczegółowione. Pozwala to na utrwalanie i doskonalenie umiejętności i nawyków działania ratowniczego. W dotychczasowym systemie kształcenia zbyt późno rozpoczynano proces przygotowania młodzieży do udzielania pierwszej pomocy, zwykle odbywało się to w drugiej klasie szkoły ponadgimnazjalnej w ramach przysposobienia obronnego, w szkołach słabo wyposażonych w podstawowy sprzęt i pomoce dydaktyczne do nauki ratownictwa. Wynikało to niejednokrotnie z braku właściwej organizacji, współpracy nauczycieli i nadzoru dyrektora. Jednorazowa realizacja treści programowych, nawet jeśli była przeprowa-

dzana przez najlepiej przygotowanego nauczyciela, nie mogła przygotować uczniów do niesienia pomocy poszkodowanym. Kolejnym czynnikiem stojącym na przeszkodzie do realizacji zadania, jakim jest edukacja dla bezpieczeństwa, pojawiającym się zarówno w poprzednim systemie kształcenia, jak i obecnym, jest niski poziom świadomości społecznej w tej dziedzinie. Z tego tytułu przed dyrektorami szkół i nauczycielami stoi ogromne zadanie podniesienia poziomu świadomości, wiedzy i umiejętności dotyczących zagrożeń współczesnego świata.

Katarzyna Hall, Minister Edukacji Narodowej, i Bogdan Klich, Minister Obrony Narodowej, podpisali 21 października 2008 roku porozumienie pomiędzy MEN i MON o współpracy na rzecz edukacji obywatelskiej, patriotycznej i proobronnej młodzieży szkolnej. Porozumienie to wpisuje się w proces aktualizowania programów nauczania, a podjęte decyzje zaowocują poszerzeniem znajomości zagadnień z dziedziny bezpieczeństwa w społeczeństwie.

Na początku lat 50. do programów nauczania szkół średnich wprowadzono przysposobienie wojskowe, zamienione w 1967 roku na przysposobienie obronne. Nauczycielami PO początkowo byli oficerowie rezerwy, którzy uczyli:

- zasad orientowania się w terenie z mapą i bez mapy,
- marszu według azymutu, wykonywania szkicu terenu,
- teorii i zasad strzelania z broni sportowej, teorii lotu pocisku,
- układu broni i ciała przy oddawaniu strzału,
- wyprowadzania zwierząt z płonącej zagrody, a także przekazywali wiedzę na temat skażeń promieniotwórczych i przyrządów służących do ich rozpoznania oraz wiedzę na temat ataków powietrznych.

Reforma szkolnictwa stała się faktem. Różne są opinie na jej temat, jednak jest ona niewątpliwą szansą na kompleksowe przygotowanie społeczeństwa do zagadnień szeroko związanych z bezpieczeństwem. Ministerstwo Edukacji swoją decyzję o zmianach tłumaczy potrzebą unowocześniania szkolnych programów i dostosowania ich do czasów pokoju i bezpiecznego życia. Odmieniony program jest nastawiony na naukę udzielania pierwszej pomocy i unikanie współczesnych zagrożeń – od wypadków samochodowych po ataki terrorystyczne. Współpracująca przy tworzeniu nowego programu Komenda Główna Policji chce, by młodzież świadomie unikała zagrożeń takich jak

narkotyki czy przemoc, także seksualna. Podobne zmiany wprowadziła już większość państw Unii Europejskiej. Tematyka obronna nie zniknie zupełnie z przedmiotu. Uczniowie będą się uczyć o polskich siłach zbrojnych i dokumentach gwarantujących bezpieczeństwo na świecie.

Edukacja dla bezpieczeństwa ma nauczyć młodych ludzi, jak radzić sobie w sytuacjach ekstremalnych, m.in. takich jak: wypadki drogowe, pożar, zatrucia środkami toksycznymi, a także w razie ataku terrorystycznego lub innych zdarzeń mających miejsce w domu lub w szkole. Uczeń powinien być dobrze przygotowany do zapewnienia bezpieczeństwa sobie i innym. 15-latek po gimnazjum powinien umieć udzielić pomocy poszkodowanym w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2009 roku w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz. U. Nr 139, poz. 1131) daje wskazówki dotyczące organizacji zajęć:

- *podczas zajęć edukacyjnych obejmujących ćwiczenia w zakresie udzielania pierwszej pomocy i ratownictwa, w oddziałach liczących więcej niż 30 uczniów, obowiązuje podział na grupy,*
- *w czasie ferii letnich dla uczniów, którzy ukończyli I klasę zasadniczej szkoły zawodowej, liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego lub technikum mogą być organizowane specjalistyczne obozy szkoleniowo-wypoczynkowe z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa,*
- *w szkołach specjalnych i w oddziałach specjalnych w szkołach ogólnodostępnych, szkołach integracyjnych i w oddziałach integracyjnych w szkołach ogólnodostępnych, podczas ćwiczeń, podział na grupy jest obowiązkowy, z tym zastrzeżeniem, że grupa nie powinna liczyć mniej niż 5 uczniów.*

Przygotowanie do nauczania przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa posiadać będą nauczyciele uczący przysposobienia obronnego w szkołach ponadgimnazjalnych, którzy ukończyli:

- magisterskie studia kierunkowe z tego zakresu,
- inne wyższe studia magisterskie oraz studia podyplomowe o specjalności przysposobienie obronne – edukacja dla bezpieczeństwa.

Nauczyciele zatrudnieni w dniu wejścia w życie nowego rozporządzenia, którym na podstawie dotychczasowych przepisów uznano ukończony kierunek (specjalność) studiów za zbliżony do nauczanego przedmiotu, zachowują nabyte kwalifikacje w danym typie szkoły (§28 rozporządzenia MEN z 12 marca 2009 roku).

Od 1 września 2010 roku zajęcia edukacyjne z udzielania pierwszej pomocy będą mogły być realizowane jedynie przez osobę posiadającą odpowiednie przygotowanie.

Według §10 rozporządzenia MEN z 12 marca 2009 roku kwalifikacje do prowadzenia tych zajęć będą mieli nauczyciele, którzy przedstawią zaświadczenie potwierdzające przygotowanie do prowadzenia zajęć, uzyskane zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 8 ust. 5 z dnia 8 września 2006 roku o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz. U. Nr 191, poz. 1410 z późn. zm.).

Minister zdrowia w porozumieniu z ministrem edukacji w rozporządzeniu z dnia 26 sierpnia 2009 roku w sprawie przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć edukacyjnych z udzielania pierwszej pomocy określa zakres wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia tych zajęć. Wymagane kwalifikacje nauczyciel uzyskuje po ukończeniu szkolenia zorganizowanego przez placówkę zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 78 ust. 1 ustawy z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572). Zgodnie z §11 ust. 2 przywołanego rozporządzenia zaświadczenie ważne jest przez 5 lat. Program i plan szkolenia przygotowującego nauczycieli do prowadzenia zajęć z udzielania pomocy jest określony przez ministra zdrowia¹. Szkolenie przewiduje co najmniej 30 godzin dydaktycznych, w tym 40% to zajęcia teoretyczne, a 60% – zadania praktyczne. Szkolenie kończy się egzaminem, który składa się z dwóch części: teoretycznej i praktycznej. Na egzaminie z części teoretycznej należy rozwiązać test i po udzieleniu co najmniej 90% prawidłowych odpowiedzi można przystąpić do części praktycznej. W tej części nauczyciel musi wykazać się umiejętnością przeprowadzenia resuscytacji krążeniowo-oddechowej, a także rozwiązać wylosowane zadania egzaminacyjne z postępowania w ramach pierwszej pomocy. Warunkiem zaliczenia egzaminu praktycznego jest uzyskanie oceny co najmniej dostatecznej. Po zdaniu egzaminu podmiot organizujący szkolenia wystawia zaświadczenie (zał. nr 2 do rozporządzenia), które jest ważne przez 5 lat. Po tym terminie nauczyciel będzie musiał ponownie przystąpić do egzaminu, by potwierdzić swoje kwalifikacje. Takie rozwiązanie wymuszają wytyczne Europejskiej Rady Resuscytacji.

Dyrektor szkoły, realizując założenia reformy, powinien podjąć działania mające na celu zwięk-

szenie świadomości społecznej dotyczącej edukacji dla bezpieczeństwa. Przy tworzeniu szkolnych programów wychowawczych należy wziąć pod uwagę współpracę rodziców oraz instytucji działających na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży, takich jak policja, straż pożarna, władze samorządowe, Kościół. Przygotowane szkolne programy powinny uwzględniać lokalne warunki i zagrożenia, najbardziej realne w danym środowisku. Szczególnemu nadzorowi powinno być poddane kształtowanie u uczniów świadomości zdrowotnej, nawyków dbania o własne zdrowie, a także wdrażanie dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych osób. Stworzenie całościowego systemu edukacji dla bezpieczeństwa, zapewnienie działań, form i metod, środków i oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych będzie sprzyjało osiągnięciu przez uczniów pożądanej wiedzy i umiejętności.

Wielu nauczycieli dopiero zdobyło lub zdobywa kwalifikacje do nauczania edukacji dla bezpieczeństwa. Nauczanie tego przedmiotu może stanowić pewne wyzwanie, ale nawet tych najmniej zaangażowanych uczniów można zmotywować do działania poprzez wiele ćwiczeń praktycznych. Planując pracę, nauczyciel powinien świadomie postawić cele, właściwie dobrać materiał nauczania i sposób organizacji pracy na lekcjach. Te działania są niezbędne, aby prawidłowo ocenić osiągnięcia ucznia podczas procesu dydaktycznego. Przygotowując się do prowadzenia zajęć, warto postawić sobie podstawowe pytania:

1. Czego chcę nauczyć?
2. Co powinni umieć uczniowie i w jaki sposób osiągną założone cele?
3. W jaki sposób sprawdzę, czy uczniowie osiągnęli założone cele?
4. Według jakich kryteriów ocenię uczniów?

Od zastosowanych metod i środków dydaktycznych będzie zależała skuteczność realizacji celów. Charakter zajęć edukacji dla bezpieczeństwa daje nauczycielowi wiele możliwości metodycznych. Z uwagi na specyfikę przedmiotu nauczyciel często będzie posługiwał się pokazem, ćwiczeniami i instruktażem, dlatego też niezbędne jest prowadzenie zajęć przy pomocy metod aktywizujących, takich jak np. scenka improwizowana, burza mózgów, drama.

Studia z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa mają na celu przygotowanie dydaktyczno-pedagogiczne i merytoryczne nauczycieli. Absolwenci będą przede wszystkim znali podstawowe formy i metody nauczania przedmiotu, będą potrafili for-

¹ www.mz.gov.pl

mułować cele i zadania dydaktyczne, opracować i przygotować pomoce dydaktyczne oraz zastosować odpowiednie formy i metody nauczania w toku realizacji procesu dydaktycznego. Zrozumieją istotę edukacji dla bezpieczeństwa jako elementu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży oraz bezpieczeństwa narodowego. Poznają zasady i procedury współdziałania różnych organów i instytucji w dziedzinie zarządzania kryzysowego.

Rozporządzenie MEN z 8 czerwca 2009 roku w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników wprowadziło zasadę dopuszczania programów nauczania przez dyrektora szkoły na wniosek nauczyciela. W przypadku programu zajęć edukacja dla bezpieczeństwa w gimnazjum nauczyciele nie mają możliwości wzorowania się na innych programach, ponieważ jest to przedmiot nowy. W programie muszą znaleźć się informacje o sposobie organizacji procesu nauczania. Może zawierać on dodatkowe treści nauczania wykraczające poza zakres ustalony w podstawie programowej, pod warunkiem że będą one dobrze uzasadnione. Należy także zwrócić uwagę, czy i na ile takie poszerzenie jest zasadne i możliwe do zrealizowania. Przed zatwierdzeniem programu należy zasięgnąć opinii:

- nauczyciela mianowanego lub dyplomowanego, który posiada wykształcenie wyższe w zakresie zgodnym z treściami nauczania, które program obejmuje lub
- konsultanta lub doradcy metodycznego lub
- zespołu nauczycielskiego, zespołu przedmiotowego lub innego zespołu problemowo-zadaniowego.

Opinia ma przede wszystkim zawierać ocenę zgodności programu z podstawą programową kształcenia ogólnego oraz dostosowania programu do potrzeb i możliwości uczniów.

Bezpieczeństwo jest niezwykle ważną wartością. Wprowadzony nowy przedmiot pozwoli na przygotowanie młodych ludzi do właściwego postępo-

wania w sytuacjach zagrożenia we współczesnym świecie.

Obecnie trudno jest ocenić jakość edukacji dla bezpieczeństwa. Edukacja realizowana systematycznie i racjonalnie może wyznaczyć rozsądne granice między sferą obowiązków człowieka, jego swobodą i uprawnieniami. Chodzi bowiem o takie wychowanie młodego człowieka, które zapewni mu emocjonalną wrażliwość na społeczne i indywidualne potrzeby i oczekiwania.

Podstawa prawna

- Ustawa z 7 września 1991 roku o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.).
- Ustawa z 19 marca 2009 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r. Nr 56).
- Ustawa z 8 września 2006 roku o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz. U. z 2006 r. Nr 191 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 marca 2009 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 54).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 marca 2009 roku w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. z 2009 r. Nr 50).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 sierpnia 2009 roku w sprawie przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy, (Dz. U. Nr 139, poz. 1132).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 8 czerwca 2009 roku w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników. (Dz. U. z 2009 r. Nr 89, poz. 730).

Autorka jest dyrektorem Zespołu Szkół Zawodowych im. mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” w Radomiu